

Arne Jon Isachsen

SOMMERBREV

August 2006

FORSKERE OG FORTELLERE

I boken *16.07.41* – som ikke er noen kjent rekord på titusenmeter'n på skøyter, men derimot forfatterens fødselsdag – skriver Dag Solstad: "Uten lærdhet stiller jeg klart svekket på startstreken til siste fase." Selv om *16.07.41* er en roman, har den også et selvbiografisk preg. Solstad forteller om sine erfaringer, tanker og assosiasjoner, boende et års tid i Berlin. I boken som kom ut i 2002, dvs. året etter at forfatteren fylte seksti, er det plass for refleksjon og ettertanke. "Skal jeg noen gang skrive noe 'helt annet', må jeg gjøre det nå," skriver Solstad.

På weben finner jeg frem til et intervju med Karsten Alnæs, han som har gitt oss Norges historie i fem bind og som nå er godt i gang med en tilsvarende kraftanstrengelse, nemlig fem bind om Europas – jeg koser meg for tiden med det tredje. På spørsmålet "Savner du noe i CV-en din?" svarer han "Ja, forskerererfaring".

I

Som Per Bredesen – Norges første Italia-proff i fotball, på 1950-tallet – må sies å være Hortens store sønn, i tillegg til Rolv Wesenlund og Vidar Lønn-Arnesen, Wesenlund som var så utrolig morsom før, men som vi nå, når gamle Fleksnes-filmer vises, som vi den gang lo oss skakke av, bare trekker litt beskjemmet på smilebåndet av – hvorfor lo vi egentlig så skrekkelig av dette den gang men ikke nå? – det må ha noe med utviklingen å gjøre, men altså som Per Bredesen er Hortens store sønn, må Karsten Alnæs sies å være Hønefoss' selv om han vokste opp på Kampen i Oslo, og altså tidlig forlot sin fødeby på Ringerike.

Dag Solstad er Sandefjords store sønn, i tillegg til Torbjørn Svendsen, den nordmannen med flest landskamper i fotball, hele hundreogfire, kjent for sin benkrok satt på motspiller etter at denne hadde kommet nesten forbi med bein og ball, og Anders Jahre, som i hvalfangerbyen bygget Norges flotteste hotell tidlig på 1960-tallet, der suiter så store som leiligheter med gedigne peiser og dype stoler i plysj gav byens borgere, selv om de aldri hadde satt sine bein der, en god følelse, og som gav bort egne penger til museer og medisinsk forskning – penger som kanskje ikke var egne likevel idet Jahre samlet seg en formue i utlandet, på vegne av kemneren kunne man si, for mye av disse midlene skulle egentlig ha funnet veien til statskassen.

II

Lærdhet ser Solstad ut til å savne. Og forskerererfaring er noe Alnæs gjerne ville hatt. Hva er det egentlig å være lærd? Og hva er forskning? Den lærde har solide kunnskaper om noe. Skikkelige og dyptpløyende kunnskaper. Men den lærde erkjenner også kunnskapens flyktighet. Han vet hvor lite vi egentlig vet. Nysgjerrighet overfor hva andre har å fare med, er ikke det også et kjennetegn på den lærde? Eller kanskje heller på den vise.

”Vitenskapens historie”, sa italieneren Vilfred Pareto – en av de store forskere i økonomifaget tidlig i det tyvende århundre, hvis teorem om optimalitet mange kjenner, nemlig at vi skal fortsette å gjøre endringer i samfunnet om noen dermed får det bedre uten at andre får det verre – og fortsatte slik, ”er historien om feil gjort av kompetente mennesker.” Hva menes med det? At vitenskapen aldri når fram til den fulle sannheten. Men at vi tidvis gjør fremskritt. Som når russeren Grigory Perelman, som liker å plukke sopp i skogene rundt St.Petersburg, nylig ser ut til å ha løst matematikeren Poincares gåte fra 1904, om rommets beskaffenhet.

Men Solstad og Alnæs – ser de da ikke det åpenbare? Nettopp fordi forskning og vitenskapelig etterprøving av hypoteser og teorier ikke er deres metier, har de en langt større frihet og ubundenhet i måten de nærmer seg sitt materiale på enn hva som er forskere forunt. Egen fantasi og nysgjerrighet blir ikke hemmet av hva det faget som de skulle ha fått sin formelle trening og opplæring i – ved en passende kjedelig doktoravhandling, om et passende kjedelig tema, ved et passende kjedelig universitet – foreskriver. Fortellergleden derimot får de beste utfoldelsesmuligheter. Til glede for dem selv. Og for de tusenvis av nordmenn som leser deres romaner og fortellinger.

III

Torbjørn Færøvik er litt i samme bransje. Han kan utrolig mye om Kina. Men er han lærd – etter formelle kriterier? Tidvis klarer han i hvert fall å hisse opp de lærde, som da han gav til beste en positiv omtale av boka 1421 (av Gavin Menzies) hvor blant annet hypotesen om at kineserne oppdaget Amerika før Columbus, blir fremført med stor kraft og styrke.

Hvorfor hisser de lærde seg opp? Fordi de blir truet, så klart. Her kommer folk uten de rette papirene, eksamenene og gradene og tror at de kan lære oss noe! Det er for grovt. Men en liten tvil kan likevel snike seg inn. Tenk om amatører skulle være inne på noe vesentlig? Som vi med papirene i orden ikke har fått med oss. Kanskje nettopp på grunn av papirene. Vi er blitt opplært i et tenkesett som er blitt vår eiendom. Og kanskje også vårt fengsel. Vi nekter å godta hypoteser og teorier som faller utenfor egne paradigmer.

Ytterligere irritasjon vekker trolig det faktum at Solstad, Alnæs og Færøvik *skriver* så forbasket godt. Og *leses* av så forbasket mange. Hvor mange lesere har den jevne doktoravhandling?

IV

”Sett at preferansene ikke er stabile over tid?”, undret jeg meg på et seminar med likesinnede for noen år siden, ”at nye erfaringer, nye holdninger og ny kunnskap gjør at vi setter mer pris på andre ting nå enn vi gjorde før?” ”Nei slik kan det ikke være”, sa en fersk professorkollega, ”for da klapper mye av vår mikroteori sammen, fundert som den er, på preferansenes stabilitet.” Et underlig resonnement. Forutsetningen om at preferansene ikke endres over tid, ligger til grunn i sentrale deler av etablert teori. Men det er ikke noe bevis for denne forutsetningens holdbarhet. Man må på fritt grunnlag kunne prøve å teste hypotesen om stabile preferanser. I stedet ble skylapper med liten vidvinkel søkt delt ut.

Hvorfor?

Fordi egeninteressen lett overskygger nysgjerrigheten. Om man gir slipp på forutsetningen om stabile preferanser, kan man da frykte at en Pandoras boks åpnes opp? At det blir fritt fram for sosiologer, psykologer og fagfolk på andre felt å definere eller presisere rammeverket innen hvilket økonomisk forskning bør finne sted? Kan man få konkurranse på egen hjemmebane av folk man ugjerne konkurrerer med? Og vil økonomer vel skolert uti neoklassisk mikroteori kunne oppleve at verdien av egne kunnskaper synker?

Her er vi ved et generelt poeng. Når etablerte sannheter eller paradigmer blir utfordret, vil de som har sin forskerkompetanse og karriere knyttet nettopp til disse paradigmene, lett gå på barrikaden. Det står om deres egen menneskelige kapital og faglige troverdighet.

Ved nærmere ettertanke er en slik holdning helt uvitenskapelig. For hva er vitenskap? Hva skiller forskning fra fortellinger? Forskning er systematisk og etterprøvbart arbeid med sikte på å avkrefte på forhånd oppstilte og generelt aksepterte hypoteser.

I mange sammenhenger er forutsetningen om stabile preferanser både nyttig og produktiv. Analysene forenkles. Man kan vinne økt innsikt og komme til større klarhet i sentrale spørsmål. Hvis tidshorisonten for temaet som belyses er kort, er det rimelig å regne med at folk ikke endrer preferanser i særlig grad underveis.

V

Tilbake til Solstad, Alnæs og Færøvik. Den nysgjerrigheten og evnen til å observere som slike folk legger for dagen, er noe forskere innen samfunnsfagene gjerne kunne hatt mer av. Professor Robert Solow ved MIT, nobelprisvinner i økonomi – hvorfor skal man alltid ta med det med Nobelpris? – litt guffent for alle oss andre – skrev for snart ti år siden en artikkel om utviklingen av økonomifaget.¹ Her peker han på to fallgruver for forskere i økonomi som tar sikte på å etterape sine kolleger i fysikk. For det første kan økonomer fristes til å tro at lover i økonomi er som lover i fysikk: ”Exactly the same everywhere on earth.” Men, fortsetter Solow, ”that part of economics that is independent of history and social context is not only small but dull.”

¹ Artikkelen ”How did economics get that way & what way did it get?” som Robert Solow skrev i 1997, er blitt trykket opp på nytt i *Dædalus*, Fall 2005, ss. 87–100.

Den andre fallgruven for forskere uti økonomifaget er at de slumser med å sette seg inn i den virkeligheten de ønsker å forklare eller kaste lys over. Solow skriver: ”..... there is a lot to be said in favor of staring at the piece of reality you are studying and asking, just what is going on here? Economists who are enamored of the physics style seem to bypass that stage, to their disadvantage”.

For å hjelpe forskeren forbi begge disse fallgruvene kommer diktere, fortellere og gode journalister hendig inn. Økonomen som vil forske om samfunnsmessige forhold gjør klokt i å lese utover eget fag. ”Staring at the piece of reality you are studying”, som Solow anbefaler, krever nysgjerrighet utover de rent økonomiske parameterne. Eller som Arthur Cecil Pigou – en annen av de gamle kjempene i faget – tror jeg det var, har sagt: ”An economist who is only an economist, is seldom a good economist.”